

## I. W KRĘGU LINGWISTYKI EDUKACYJNEJ

Bernard Spolsky

### Wprowadzenie do lingwistyki edukacyjnej

#### Definiowanie dziedziny lingwistyki edukacyjnej

Jednym z zasadniczych celów *Małej encyklopedii lingwistyki edukacyjnej*<sup>1</sup> jest zdefiniowanie samej dyscypliny i jej podstawowych założeń. Artykuł Davida Wilkinsa pt. *Językoznawstwo stosowane* stanowi prezentację podstaw lingwistyki edukacyjnej, która wywodzi się z językoznawstwa stosowanego i dla której językoznawstwo stosowane wciąż pozostaje punktem odniesienia. Językoznawstwo stosowane jako termin analogiczny do matematyki stosowanej okazało się bardziej odpowiednie niż termin „inżynieria języka” i odpowiada szerokiemu zakresowi zainteresowań odnoszących się do praktycznych zastosowań lub implikacji wiedzy wzbogacanej dzięki rozwojowi współczesnego językoznawstwa.

Dla niektórych językoznawstwo stosowane nie oznacza więcej niż nauczanie języka. Na wielu uniwersytetach kurs pod nazwą „Językoznawstwo stosowane” jest w istocie wprowadzeniem do dydaktyki języka obcego. Inni włączają tutaj wszystkie dyscypliny wspomagające badanie samego języka, takie jak socjolingwistyka, językoznawstwo komputerowe czy psycholingwistyka. To szersze ujęcie zostało zinstytucjonalizowane w postaci kongresów językoznawstwa stosowanego, które zaczęto organizować w połowie lat sześćdziesiątych, oraz jako Międzynarodowe Stowarzyszenie Językoznawstwa Stosowanego (AILA), które wyrosło z tych kongresów. Z tego powodu omawiany termin jest zbyt wąski i zarazem zbyt pojemny, aby określać interdyscyplinarność języka i edukacji.

Termin „lingwistyka edukacyjna” nawiązuje do psychologii edukacyjnej oraz socjologii edukacyjnej i odpowiada połączeniu dyscypliny akademickiej (językoznawstwa) z działaniem praktycznym (edukacją). Wraz z podtrzymaniem wysokiego statusu dyscypliny akademickiej (przez użycie terminu „lingwistyka” jako podsta-

<sup>1</sup> *Concise Encyclopedia of Educational Linguistics*, ed. B. Spolsky (*General Introduction*), Cambridge University Press: Elsevier 1999, s. 1–6.

wowego członu w grupie nominalnej) termin ten odrzuca pojmowanie lingwistyki jako jedynie oczekującej na zastosowanie (tak jak młotek oczekuje na gwóźdź, aby go wbić). Użycie terminu „lingwistyka edukacyjna” wskazuje raczej na potrzebę wnikliwych rozważań dotyczących również edukacyjnej strony języka, co zaowocowało powstaniem nowej dyscypliny.

Sferę zainteresowań tej rozwijającej się dyscypliny wiedzy najlepiej określić jako skrzyżowanie języka i edukacji. Z jednej strony zadaniem lingwistyki edukacyjnej jest zdefiniowanie zasobu wiedzy z wielu różnych dyscyplin zajmujących się naukowym badaniem języka, która może okazać się istotna w instytucjonalnej lub pozainstytucjonalnej edukacji. Z drugiej strony przyjęty termin obejmuje takie sfery instytucjonalnych lub pozainstytucjonalnych zabiegów edukacyjnych, które mają bezpośredni związek z językiem i sprawnością językową uczniów. Istnieje tu zatem pewna niejasność spowodowana najprawdopodobniej twierdzeniem, iż lingwistyka edukacyjna obejmuje zarówno różne dziedziny kształcenia językowego, jak i wiedzę z zakresu językoznawstwa oraz innych dziedzin istotnych dla edukacji językowej.

Prezentowana encyklopedia została pomyślana tak, aby odzwierciedlić wieloaspektowość nowej dyscypliny. Ma ona na celu przedstawienie wszelkiej wiedzy z zakresu językoznawstwa (zarówno podstawowej, jak gramatyka, fonologia czy semantyka, jak i uzupełniającej – z zakresu socjolingwistyki, psycholingwistyki i językoznawstwa klinicznego), która może mieć związek z kształceniem dzieci i dorosłych. *Encyklopedia* obejmuje również dziedziny w szczególny sposób związane z uczeniem się języka (w najszerszym ujęciu) oraz nauczaniem języka.

Przyjęte założenia łączą w sobie odwagę twierdzeń dotyczących zakresu i istoty wzajemnych zależności z pokorą w odniesieniu do wszechstronności poszukiwań bezpośrednich wniosków przydatnych dla wiedzy. A.S. Byatt w swej najnowszej powieści *Wieża Babel* (1996) opisuje szczegółowo wiedzę językoznawczą z lat sześćdziesiątych, którą przyswaja sobie jeden z bohaterów, kiedy zostaje wybrany na przewodniczącego narodowej komisji do spraw kształcenia językowego. Od de Saussure’a, Jakobsona i Chomsky’ego przejmuje schemat rozumienia struktury języka mając nadzieję, że pewnego dnia neurolingwiści i genetycy znajdą organiczną podstawę tej struktury w genach i komórkach mózgu. Byatt podsumowuje jednak zwięźle dyskusję nad ustaleniami współczesnego językoznawstwa stwierdzeniem: „Nic, czym zajmowała się wspomniana komisja, nie jest rzeczywiście pomocne w odpowiedzi na pytanie, czego uczyć dzieci i nie tylko dzieci” (s. 194).

Lingwistyka edukacyjna, podobnie jak prezentowana *Encyklopedia*, ma raczej charakter wspomagający niż zasadniczy. Podstawowym celem nie jest – jak wielu językoznawców może niesłusznie oczekiwać – wskazanie nauczycielom sposobu nauczania. Kiedy jakieś 25 lat temu pisałem wstęp do serii artykułów na temat języka i edukacji, zacząłem od zacytowania jednego z kolegów sugerującego, że metoda audiolingwalna była największym grzechem językoznawców wobec uczących się. Termin „językoznawstwo stosowane” – twierdziłem wówczas – może sugerować, że każde nowe odkrycie w zakresie struktury języka ma natychmiastowe zastosowanie

praktyczne. Językoznawstwo strukturalne rozwinęło pewne użyteczne metody ustalania regularności w wielu sferach języka. Wierzono, że uda się te ustalenia przełożyć na metody nauczania języka. Rezultatem było z jednej strony skazanie uczących się na wielogodzinne bezsensowne ćwiczenia, z drugiej jednak – wprowadzenie pewnego porządku do ćwiczenia form języka obcego.

W swoim artykule twierdziłem (i wciąż jestem o tym przekonany), że wiedza językoznawcza ma swoje konsekwencje dla metod i sposobów pomagania ludziom w uczeniu się języka ojczystego lub obcego. Językoznawstwo strukturalne zaproponowało nauczycielom języka dokładniejszy i skuteczniejszy sposób badania natury wiedzy językowej, której potrzebowali uczący się. Było jednak błędem twierdzić, że wzory używane przez językoznawców mają być bezpośrednio przyswajane przez uczących się. Gramatyka transformacyjna poszła jeszcze dalej w swoich wyjaśnieniach dotyczących struktury języka, ale – co ważniejsze – zapoczątkowała rewolucję, proponując takie modele procesów językowych i elementów wrodzonych, które doprowadziły do powstania psycholingwistyki. Zagadnienia dotyczące wariantów, których nie wyjaśniła gramatyka transformacyjna, złożyły się na powstanie socjolingwistyki, ujmującej w najszerszym rozumieniu język i uczących się języka w kontekście społecznym. Interakcja między podstawowymi dziedzinami językoznawstwa a dyscyplinami pokrewnymi (filozofia, socjologia, psychologia i inne) oraz profesjonalnym i naukowym badaniem kształcenia umożliwiła określenie zakresu zagadnień i podstawowej wiedzy związanej z tymi zagadnieniami.

W konsekwencji szukamy nie zastosowań dla językoznawstwa, ale z różnych jego dyscyplin oraz z innych gałęzi wiedzy zajmujących się językiem czerpiemy wiedzę, która pomoże ludziom w rozwoju umiejętności językowych.

## Taksonomia lingwistyki edukacyjnej

Artykuły zawarte w *Encyklopedii* zostały umieszczone w ośmiu rozdziałach tworzących praktyczną taksonomię lingwistyki edukacyjnej.

## Wprowadzenie do dyscypliny

Aby przedstawić pełny obraz dyscypliny, rozszerzono *Wstęp ogólny* w rozdziale pierwszym o cztery artykuły. *Językoznawstwo stosowane* ukazuje dyscyplinę macierzystą wobec lingwistyki edukacyjnej, zwracając uwagę na to, w jaki sposób wiedzę językoznawczą zaczęto postrzegać jako istotną dla praktycznych potrzeb edukacyjnych. *Lingwistyka edukacyjna* oraz *Językoznawstwo a uczenie się języka* określają rangę i zakres dokładniej już zdefiniowanej dyscypliny. Artykuł *Etyka w lingwistyce edukacyjnej* włączono do tego rozdziału, aby zreasumować etyczne podstawy całej dyscypliny i odzwierciedlić rosnące poczucie odpowiedzialności uczonych za społeczne konsekwencje ich działań.

### Kontekst społeczny

Jak zauważa Wilkins w artykule wprowadzającym do *Językoznawstwa stosowanego*, „naturalna dwujęzyczność (bilingualism) jest bardziej powszechna niż się przypuszcza”. Stwierdzenie istotnej roli kontekstu społecznego, w jakim naucza się i używa języka, ma rosnący wpływ na lingwistykę edukacyjną, odkąd Hymes sprzeciwił się ograniczaniu zainteresowań do kompetencji językowej idealnego użytkownika (jednego) języka („monolingual”), co proponował Chomsky.

Kilka artykułów sytuuje język i edukację w kontekście społecznym. Cały rozdział składa się z czterech części. W 13 artykułach społeczeństwo ujmowane jest z językoznawczego punktu widzenia, a zawarte w nich rozważania dotyczą zarówno społecznych podstaw języka, jak i językowych podstaw społeczeństwa. Kolejnych 18 rozdziałów, z których wiele powstało z myślą o tej *Encyklopedii* i odzwierciedla najnowsze badania lingwoedukacyjne, poświęcono polityce językowej: polityce kształcenia językowego oraz edukacji z perspektywy narodowej. Siedem artykułów na temat piśmienności i oralności prezentuje w ujęciu krytycznym społeczne i edukacyjne konsekwencje zróżnicowania na mówioną i pisaną odmianę języka. Rozdział zamyka osiem artykułów ukazujących odmienną rolę języka domu i szkoły oraz rozmaite aspekty edukacyjnych i społecznych różnic pomiędzy językiem domu a językiem preferowanym w szkole.

### Spoleczeństwo

W tym podrozdziale, tak jak w *Socjolingwistyce*, położono nacisk na zróżnicowanie języka oraz na przyczyny i konsekwencje tego zróżnicowania. Język odgrywa zdecydowanie główną rolę w procesie *Socjalizacji*. Mimo że istnieją państwa, które postępują tak, jak gdyby wszyscy ich obywatele mówili tylko jednym językiem, większość społeczeństw jest wielojęzycznych (multilingual) z różnymi wzorcami dystrybucji demograficznej i funkcjonalnym użyciem różnych języków i dialektów. Stąd trzy artykuły poświęcone kolejno *Wielojęzyczności*, *Państwu wielojęzycznemu* i *Společnej dwujęzyczności*. (Terminy „dwujęzyczny” i „wielojęzyczny” używane są wymiennie zarówno przez laików, jak i specjalistów, czego redaktor nie decyduje się zmieniać). Szczególny wzorzec społecznej dwujęzyczności (*Diglossia*) wyróżnia wyższą i niższą rangę dwóch odmian języka lub dwóch różnych języków, co stwarza problemy, gdy – jak zazwyczaj dzieje się, w tym przypadku dwujęzyczności – jedna z odmian jest nabywana w domu, a druga wymagana w szkole. Użytkownicy, skonfrontowani z wyborem między językami, okazują różne rodzaje *Lojalności językowej* wobec proponowanych odmian języka, co ma wpływ na ich wolę uczenia się lub nauczania języków, a przez to także na wspieranie określonego języka, zmiany ról poszczególnych języków, a nawet śmierć języka. Dominująca odmiana języka pozwala określić niektóre języki jako *Języki mniejszości*, co pozostaje w związku z *Prawami mniejszości językowych* w świetle polityki władz prowadzącej do *Eksterminacji języków (Linguicide)* lub ich wymuszonej destrukcji. W jednym z artykułów (*Szwecja: języki imigrantów*) opisano przypadek imigrantów; temat ten poru-

szony został także w artykułach na temat polityki narodowej: polityki kształcenia językowego i edukacji. Określenie sił działających w celu drastycznego ograniczenia istniejącej różnorodności języków doprowadziło poniewczasie do nauczania języków zagrożonych wyginięciem. Proces odpowiadający zróżnicowaniu języka w wyniku decyzji dotyczącej odmiany, której powinno się używać i w konsekwencji wskazującej zadania dla nauczyciela języka, określa się mianem *Standaryzacji*.

Polityka narodowa: polityka kształcenia językowego i edukacji

Właściwe uniwersalizmowi *Państw wielojęzycznych*, czysto pragmatyczne potrzeby skutecznej komunikacji są wystarczające, aby wymusić rozwój narodowej polityki językowej i podejmowanie decyzji dotyczących języków urzędowych. Jednakże, co można dostrzec w artykułach zawartych w tym rozdziale, ten, jak mogłoby się wydawać, z pozoru neutralny i obiektywny cel jest regularnie zamazywany i wypaczany przez odczuwalną potrzebę wyrażania nacjonalistycznych i symbolicznych związków dotyczących stwierdzenia wyższego statusu jednego lub kilku wybranych języków. *Języki narodowe* czerpią zatem wiele dla swojej pozycji z pełnionych ról, które – tak jak flagi czy hymny – określają tożsamość narodową lub ustanawiają zwierzchność jednego z języków i ich użytkowników nad innymi. Wiele narodów wykracza poza granice ustanawiając *Politykę ekspansji (diffusion) językowej*, aby rozszerzyć swoje wpływy.

*Narodowa polityka językowa i edukacyjna* śledzi wspomniane wyżej sprzeczne interesy i proponuje model analizy. W badaniu różnych regionów świata [...] można dostrzec różne wzorce postępowania, które pojawiły się w ostatnich latach. Przyjrzenie się kilku szczególnym i dobrze zbadanym przypadkom [...] ujawnia złożoność sytuacji i trudności rozwoju uzasadnionej i skutecznej polityki językowej.

Piśmienność i oralność

Jak stwierdza Daswani w swoim artykule, *Piśmienność* nie jest już teraz problemem jedynie indywidualnej umiejętności pisania, ale zagadnieniem społecznym większej wagi. W artykule *Tradycyjna edukacja religijna a piśmienność w krajach rozwijających się* dostrzeżono rangę języków i tekstów sakralnych. Z kolei *Piśmienność: badania i metody* to zagadnienia będące aktualnie w centrum większości narodowych spraw i kampanii. Jeszcze bardziej aktualne jest zwrócenie uwagi, że *Oralność*, z odpowiednimi dla niej umiejętnościami słuchania i mówienia, ma podobną (do piśmienności) wartość edukacyjną i społeczną. U podstaw umiejętności pisania leżą dwa podstawowe zjawiska: zdolność odróżniania języka i jego struktury od treści, jakie wyraża (patrz *Piśmienność: świadomość metajęzykowa*) oraz zdolność rozpoznawania jednostek systemu dźwiękowego (patrz *Piśmienność: świadomość fonologiczna*). Aby zajmować się bardziej zaawansowanymi umiejętnościami niezbędnymi do pracy we współczesnym świecie, zaproponowano koncepcję *Postpiśmienności (Postliteracy)*. Związek szkoły z zagadnieniem piśmienności rozważa się w wielu artykułach na temat czytania i pisania.

### Zróznicowanie języka domu i szkoły

Jedną z najistotniejszych zmian, jakiej podlega większość dzieci, jest zmiana społecznego i językowego kontekstu domu na odpowiedni kontekst szkoły. Różnice między *Językiem domu a językiem szkoły* są ważnym czynnikiem, a częściowo także przyczyną występowania szeroko rozpowszechnionych *Niepowodzeń szkolnych*. W Wielkiej Brytanii i w USA szkoły zazwyczaj kładą nacisk na nauczanie i uczenie się *Standardowej odmiany języka (Standard English)*, odrzucając różne inne odmiany [...]. Taka polityka stała się wyzwaniem w USA, czego przykładem jest *Przypadek Ann Arbor*. Nowszym przykładem protestu wobec takiej polityki są głosy oburzenia w sprawie podejścia grona pedagogicznego jednej z kalifornijskich szkół do nauczania odmian języka, który traktowano jako miejscowy język Murzynów amerykańskich. Nauczanie języka standardowego prowadzi do kontrowersji wokół *Gramatyki normatywnej i opisowej*. Rozpoznawania różnic społecznych i językowych dotyczą najnowsze badania *Płci i języka*.

### Indywidualny uczący się

Trzeci dział przyjętej taksonomii, który także można podzielić na trzy części, koncentruje się wokół indywidualnego uczącego się języka. Osiem artykułów porusza różne aspekty tak zwanego obecnie (pod wpływem Chomsky'ego) nabywania języka (zamiast: uczenia się języka). Artykuły te dotyczą głównie języka pierwszego lub ojczystego. Kolejnych sześć artykułów dotyczy uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych i różnych patologii, które wpływają na indywidualny proces uczenia się. Sześć ostatnich artykułów w tym dziale nawiązuje do natury procesu przyswajania przez jednostkę języka obcego, obejmując wspólnie lub z osobna różne aspekty uczenia się (czy nabywania) drugiego lub obcego języka.

### Nabywanie języka

Język istnieje w kontekście społecznym, ale jest nabywany przez jednostki. Psycholingwistyka jest dyscypliną, która jest ściśle związana z badaniem *Nabywania języka*. To, co współcześnie wiadomo o neurofizjologicznych podstawach języka, wiąże się z relacją *Język a mózg*. To, w jaki sposób język jest wrodzony i w jakim stopniu jest wyuczony, stanowi aktualny problem z zakresu *Nabywania języka* w ujęciu *Modeli formalnych a wyuczalności*.

Artykuł *Dane początkowe a interakcja* porusza pokrewne zagadnienie zaangażowania uczącego się w proces nabywania języka. Niezależnie od siebie rozpatrzone zostało nabywanie *Gramatyki (języka ojczystego)*, *Fonologii* i *Słownictwa w pedagogice języka obcego*. Ustalając stopień upowszechnienia wielojęzyczności („plurilingualism” jest terminem preferowanym przez niektórych uczonych europejskich w odniesieniu do indywidualnych zdolności), autor *Stawiania się dwujęzycznym* ocenia, z jaką regularnością dzieci przyswajają więcej niż jeden język.

### Dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Rozdział ten poświęcony jest wyjątkom. Normalny proces nabywania języka może być zakłócony na wiele sposobów, powodując różne rodzaje językowej *Patologii*, którą często poddaje się leczeniu (*Patologia: interwencje*). Istnieje szeroki zakres *Zaburzeń mowy*. Bardziej szczegółowo: istnieją *Trudności w czytaniu i pisaniu*. *Dziecko niewidome* również ma specyficzne problemy. Poważnym utrudnieniem jest *Gluchota*, w przypadku której *Instrukcje w języku migowym* stanowią jedno z rozwiązań.

### Proces nabywania języka obcego

Wspomniano już, że wiele dzieci uczy się – równocześnie lub kolejno – więcej niż jednego języka. *Indywidualna dwujęzyczność* (która może być nazywana wielojęzycznością, jeśli dotyczy więcej niż dwóch języków) wymaga badań szerokiego zakresu zjawisk. Często stawianym pytaniem jest to, jakie znaczenie ma *Wiek w uczeniu się języka obcego*, pytanie domagające się wyjaśnienia, dlaczego tak wiele badań empirycznych zaczyna się od stwierdzenia „Wszyscy wierzą, że małe dzieci z łatwością uczą się języków”, a kończy się ustaleniem, że starsi uczący się są skuteczniejsi. Pozostałe artykuły w tym podrozdziale dotyczą umiejętności *Słuchania*, *Mówienia*, *Czytania* i *Pisania w języku obcym* oraz porównania z nabywaniem tych umiejętności w nauce pierwszego języka.

### Kontekst szkolny

Czwarty z taksonomicznych rozdziałów dotyczy kontekstu szkolnego w lingwistyce edukacyjnej. Trzy części tego rozdziału dotyczą organizacji języka w szkole i w klasie, po czym omówiono ważne poradniki i słowniki, a całość zamknięto najnowszymi uzupełnieniami z zakresu informatyki.

### Szkola i klasa

Formalne kształcenie w zakresie języka ojczystego lub języków obcych odbywa się w klasie, a zatem w kontekście *Języka klasowego (Classroom language)*. *Badanie języka klasowego* jest prezentacją sposobu opisywania i oceniania wyników *Dyskursu w klasie językowej*. Działania związane z językiem są kierowane zewnętrznymi nakazami *Szkolnej polityki językowej* i poddane wpływowi stylu nauczycielskiej *Pedagogiki*. Kiedy uwzględnia się więcej niż jeden język, pojawia się szeroko rozumiane, ale wciąż kontrowersyjne *Kształcenie bilingwalne*. Kształcenie języka nie ogranicza się do klas językowych, ale może zyskać szerszy wymiar, jak tego dowodzi ujęcie prezentowane w artykule *Język w procesie kształcenia*. Jedną z kluczowych cech kształcenia w klasie jest wszechobecny *Podręcznik*.

### Słowniki

Większość ludzi sądzi, że uczenie się języka sprowadza się do przyswajania nowych słów, więc *Leksykologia* i *Leksykografia*, jako nauka o tworzeniu słowników, znajduje szczególne zastosowanie w lingwistyce edukacyjnej. Słowniki dostar-

czają nie tylko opisu, ale – implicytnie lub eksplicytnie – także *Zasad stosowania* dotyczących użycia odpowiednich słów. *Słowniki dla uczących się języka* muszą odpowiadać szczególnym wymaganiom.

#### Wiek informatyki

Od połowy XX wieku trwa gwałtowny rozwój *Nowej technologii informatycznej w kształceniu języka*. Według niektórych badaczy instrukcje zostały przeniesione z klasy do laboratorium językowego. W ostatnim dwudziestoleciu wyłoniła się nowa dyscyplina *Nauczanie języka z pomocą komputera*. Wraz z rozwojem Internetu można także znaleźć *Lingwistykę edukacyjną w sieci*.

#### Nauczanie języka

Piąta część *Encyklopedii* koncentruje się na nauczaniu języka. Artykuły w tej części dotyczą kolejno charakteru narodowych programów kształcenia na potrzeby nauczania języka ojczystego, miejsca gramatyki w nauczaniu języka ojczystego, nauczania umiejętności czytania w języku ojczystym (13 artykułów) oraz ortografii i umiejętności pisania w języku ojczystym (łącznie 8 artykułów).

#### Narodowe programy kształcenia

W Wielkiej Brytanii i w Stanach Zjednoczonych podejmuje się wysiłki w zakresie reformy kształcenia języka ojczystego (język angielski). *Narodowy program kształcenia języka angielskiego (Anglia i Walia)* oraz artykuł poświęcony *Ministerstwu Szkolnictwa Wielkiej Brytanii* dotyczą właśnie działań reformatorskich, podczas gdy artykuły prezentujące *Narodowy projekt kształcenia wypowiedzi ustnej* oraz *Narodowe projekty kształcenia wypowiedzi pisemnej* opisują pozostałe aspekty procesu kształcenia. *Nauczanie języka angielskiego w Stanach Zjednoczonych* oraz *Standardy, Wymagania edukacyjne i Wskazówki metodyczne* prezentują podobne wysiłki podejmowane w USA.

Narodowe nauczanie języka ojczystego (język angielski) opisują ponadto artykuły poświęcone nauczaniu języka angielskiego w Australii, Kanadzie, Anglii i Walii oraz w Szkocji.

Autorzy z kręgu języka angielskiego często odnoszą się do wysoko rozwiniętej i scentralizowanej formy kształcenia języka ojczystego, jaki można obserwować w *Nauczaniu języka francuskiego we Francji*.

#### Gramatyka w nauczaniu języka ojczystego

Pięć artykułów poświęcono bardzo kontrowersyjnemu tematowi: *Gramatyka (język ojczysty)*, *Nauczanie gramatyki (język ojczysty)*, *Gramatyka (języka ojczystego) w szkołach brytyjskich*, *Świadomość językowa* oraz *Zastosowanie gramatyki systemowej*. Czy nauczanie gramatyki doskonali język ucznia? Czy gramatyki należy nauczać implicytnie, czy eksplicytnie? Jakim modelem gramatyki warto się posługiwać? W pierwszej części artykułu *Językoznawstwo a uczenie się języka* rozważa się ponadto problem gramatyki pedagogicznej.



### Czytanie w języku ojczystym

Zasadnicze, przez długi czas, zadanie szkół – nauczanie czytania w języku ojczystym – polega przede wszystkim na zrozumieniu podstawowego procesu, któremu poświęcony jest artykuł *Czytanie: proces nabywania umiejętności*. Rozwinęło się wiele *Teorii czytania*. Mnożono *Metody nauczania czytania* i opublikowano wiele *Materiałów do nauczania czytania*, które przeanalizowano w artykule *Umiejętność czytania*. Próbą odpowiedzi na pytanie, jak wcześniej dziecko powinno uczyć się czytać, jest artykuł *Wczesna nauka czytania*.

Artykuły *Sprawdzanie umiejętności czytania* oraz *Zbiory tekstów do czytania* podpowiadają sposoby śledzenia postępów. Trudności w czytaniu można rozpoznawać dzięki testom, zbiorom tekstów, a także dzięki *Analizie zaburzeń czytania*. Trudnościom w czytaniu poświęcony jest również artykuł *Terapia czytania*. Analizą poważniejszych zaburzeń zajmuje się autor artykułu *Zaburzenia czytania i pisania*, natomiast sposoby postępowania w takich przypadkach przedstawione zostały w artykule *Interwencja w zaburzeniach czytania i pisania*.

Celem nauczania czytania jest *Nauczanie literatury*.

### Ortografia języka ojczystego

W odniesieniu do języka takiego jak angielski *Ortografia* jest istotnym składnikiem nauczania języka ojczystego. *Dyktanda* są jednym ze sposobów znajdowania *Błędów ortograficznych*. Inne artykuły w tym rozdziale poświęcone są *Ortografii zmyślonej* i *Uczeniu się ortografii*.

### Pisanie w języku ojczystym

Zagadnieniu pisania w języku ojczystym poświęcono trzy artykuły: *Pisanie w szkole*, *Instrukcje dotyczące pisania* oraz *Pisanie: ujęcie procesualne*.

### Nauczanie języków obcych

Rozdział szósty dotyczy nauczania drugiego języka i języków obcych. W piętnastu artykułach opisano specyficzne aspekty uczenia się drugiego języka i języków obcych. Kolejnych osiem artykułów poświęcono subdyscyplinom opisującym zagadnienie przyswajania języka obcego. Osiemnaście ostatnich tekstów charakteryzuje *Pedagogikę drugiego języka i języków obcych*.

### Uczenie się drugiego języka i języków obcych

Artykuły w tym rozdziale dotyczą szerokiego zakresu zagadnień dotyczących najnowszych badań nad *Uczeniem się języka obcego*. Podstawowym zadaniem jest przeprowadzenie badań osób mówiących od dziecka danym językiem (*Native Speaker*). Jednego z zasadniczych ujęć dotyczących planowania w procesie tworzenia tekstu dostarcza *Analiza potrzeb*, z której można wyprowadzić *Język dla specjalnych celów*. Historycznie ważne osiągnięcia wiążą się z wprowadzeniem *Analizy kontrastywnej i analizy błędów* (opracowanych m.in. przez Lado i Cordera) oraz związanym z nimi pojęciem *Języka pośredniego (Interlanguage)*. Dyskutuje się rangę *Morfologii*. Cztery

artykuły dotyczą uczącego się: *Strategie komunikacyjne*, *Strategie uczenia się*, *Motywacja* i *Uczenie się języka obcego: różnice indywidualne*. Kultura jest rozumiana jako *Dyskurs międzykulturowy*. Jest także artykuł *Uczenie się języka angielskiego jako języka obcego* oraz inny, dotyczący próby stworzenia w latach dwudziestych i trzydziestych *Podstawowej wersji języka angielskiego (Basic English)*.

SLA, czyli nabywanie języka obcego (Second Language Acquisition)

Tło dla tej ważnej subdyscypliny, będącej początkowo po prostu adaptacją badań w zakresie nabywania pierwszego języka, a obecnie krytyczno-teoretyczną podstawą lingwistyki edukacyjnej, przedstawiono w artykule *Nabywanie języka obcego: historia dyscypliny i propozycje teoretyczne*. Różnorodne zagadnienia z zakresu omawianej dziedziny zostały przedstawione w następnych artykułach: *Nabywanie języka obcego: konwersacja*, *Nabywanie słownictwa*, *Nabywanie umiejętności czytania*, *Morfologia* (w poprzednim podrozdziale), *Fonologia w nabywaniu języka obcego*, *Semantyka*, *Składnia w nabywaniu języka obcego* oraz *Tekst*. Ujęcie tego tematu zostało rozszerzone o rozdział *Nabywanie języka obcego: język gestów*.

Metodyka nauczania drugiego języka i języków obcych

W odróżnieniu od przedstawionego dotychczas tła społecznego i teoretycznego w rozdziale tym zebrano artykuły dotyczące nauczania drugiego języka i języków obcych. Tło historyczne zostało przedstawione w artykule *Historia nauczania języka obcego*, a także przeglądowo w artykułach *Nauczanie języka obcego* oraz *Metody nauczania języka obcego*. Nauczanie różnych składników umiejętności językowych opisano w artykułach *Nauczanie gramatyki (język obcy)*, *Słuchanie w metodyce nauczania języka obcego*, *Wymowa*, *Metodyka nauczania fonetyki*, *Czytanie w języku obcym*, *Mówienie w metodyce nauczania języka obcego*, *Słownictwo w nauczaniu języka obcego*, *Pisanie w metodyce nauczania języka obcego*. Rozdział uzupełniono o takie dyskusyjne zagadnienia, jak *Płynność i trafność*, *Intensywność* oraz *Wczesna nauka języka obcego* (por. także artykuł *Wiek w uczeniu się języka obcego*). Metodą nauczania języka dla specjalnych celów poświęcono artykuł *Język dla specjalnych celów: metodyka nauczania*. Wyniki badań w tym zakresie dotyczyły *Programu ćwiczeń językowych dla potrzeb wojskowości (ASTP)*, uważanego przez wielu za poprzednika metody audiolingwalnej, oraz izraelskiego modelu programów służących odrodzeniu wielu ginących języków (Ulpan). Rozdział zamykają artykuły poświęcone najnowszym osiągnięciom: *Instrukcjom opartym na treści* oraz *Nauczaniu w języku obcym (immersion)*.

### Sprawdzanie umiejętności językowych (Language Testing)

Rozdział siódmy poświęcony został szerszemu omówieniu zagadnień, które w podstawowym tekście *Encyklopedii* potraktowano skrótowo. Dodano w nim pięć nowych artykułów: Ściśle dotyczący omawianego zagadnienia jest artykuł *Sprawdzanie umiejętności językowych*, teorię dyscypliny omówiono w artykule *Sprawdzanie umiejętności językowych: podstawy*. Sposoby sprawdzania umiejętności zapre-

zentowano w *Metodach sprawdzania umiejętności językowych*, w *Sprawdzaniu umiejętności językowych w zakresie języka obcego*, *Sprawdzaniu umiejętności językowych w języku ojczystym*, *Sprawdzaniu umiejętności czytania* oraz w *Testach ortograficznych*. Nowe sposoby oceny postępów zaprezentowano w artykule *Sprawdzanie umiejętności językowych: metody alternatywne*. Zagadnienia poświęcone *Etyce* opisano także w artykułach dotyczących *Efektów sprawdzania umiejętności językowych* oraz *Użyć i użytkowników sprawdzianów językowych*.

### Instytucjonalizacja lingwistyki edukacyjnej (The Profession)

W ostatnim rozdziale *Encyklopedii* omówiono instytucjonalizację lingwistyki edukacyjnej. Znalazły się tu rozdziały na temat *Czasopism*, *Stowarzyszeń naukowych*, *Centrów badawczych* oraz *Letniej Szkoły Językoznawstwa*.

Pełniejszego obrazu funkcjonowania dyscypliny dostarczają noty biograficzne około 50 uczonych, którzy przyczynili się do jej ukształtowania. Są to pionierzy tej dyscypliny, pokolenie jej twórców i wybór starszych z obecnych członków tego grona. Pominięto wielu równie znaczących młodszych uczonych, których aktualne dokonania odnotowano w literaturze przedmiotu dołączonej do każdego artykułu.

### Czy istnieje teoria lingwistyki edukacyjnej

Mając opis lingwistyki edukacyjnej jako dyscypliny wraz ze wstępną jej taksonomią, ma się także ochotę przedstawić choćby w zarysie jakąś wstępną teorię tej dyscypliny jako całości. Punktem wyjścia mógłby być model instrukcji zaproponowany przez Johna B. Carolla. Najogólniej można powiedzieć, że jego zdaniem językowa biegłość czy pojętność, czy kompetencja indywidualnego użytkownika jest funkcją jego zdolności uczenia się języka, jego indywidualnych i społecznych motywacji dalszego doskonalenia umiejętności językowych oraz społecznie lub edukacyjnie zdeterminowanego kontaktu z różnymi odmianami języka. A zatem rola lingwistyki edukacyjnej polega na określeniu charakteru każdego z tych pojęć i procesów ujętych w przytoczonym stwierdzeniu oraz odkryciu sposobów ich modyfikowania w celu umożliwienia rozwoju społecznie lub indywidualnie pożądanego sprawności. Każda z gałęzi dyscypliny prezentowanej w *Encyklopedii* stara się we właściwy sobie sposób wypełnić to zadanie, ale traktowanie ich jako „jednolitej dyscypliny” (żeby zapożyczyć termin) obiecuje najlepszą perspektywę osiągnięcia najbardziej korzystnych rezultatów.

Prezentowana publikacja jest przede wszystkim świadectwem wiedzy dostępnej u schyłku tysiąclecia. Jeśli jej wydanie w jakikolwiek sposób przyczyni się do zespolenia tej wiedzy i wskazania luk wymagających dalszych badań, zamierzony cel zostanie osiągnięty.

Tłum. z j. angielskiego: Sławomir Śniatkowski

## Introduction to educational linguistics

### Abstract

B. Spolsky's *General Introduction: The Field of Educational Linguistics* is the first part of *Introduction to the Field*, an introductory chapter of edited by the author *Concise Encyclopedia of Educational Linguistics* (Elsevier 1999) in which some basic principles of the new branch of linguistics are presented.

Spolsky starts with defining the scope of educational linguistics emphasizing its connections with applied linguistics, educational psychology, and educational sociology. The scope – as the author states himself – is “best defined as the intersection of language and education” and the task of both the new field and the encyclopaedia is to be helpful in learning mother tongue as well as foreign languages. Described by Spolsky taxonomy of educational linguistics includes, apart from the introduction, the social context (society, language education policy, literacy and oracy, the language gap between home and school), the individual learner (language acquisition, challenged learners, second language processing), the school context (school and classroom, dictionaries, electronic age), teaching language (national curricula, grammar, reading, spelling, and writing in the mother tongue teaching), teaching additional languages (second and foreign language learning, acquisition, and pedagogy), language testing and the profession (journals, associations, research centres).

Answering the question of a theory of educational linguistics, Spolsky considers the role of the field in spelling out the nature of terms and processes connected with language and education as well as in consolidating this knowledge and “clarifying the gaps that need further study”.